

המכון התורני

דברי תורה

שע"י המכון התורני ירושלים

וזאת הברכה שמחת תורה - תשפ"ד | גליון 43 | הפקה ועריכה: הרב נעם יעקובי שליט"א וצוות המכון התורני

שכר התורה

"אף חבב עמים כל קדשיו בידך והם תכו
לרגליך ישא מדברתיך" (דברים לג, א).

ידוע דרשת חז"ל ד'עמים' אלו ישראל,
ואף כל שבט ושבט בפני עצמו נקרא עם,
כמבואר כאן ברש"י ז"ל. ולזה אמר "אף",
רצונו לומר אפילו בשעת אף ורוגז, גם כן
חובב הקב"ה את ישראל, כמו שכתוב
"ברוגז רחם תזכור", דאפילו בשעת כעסו
זוכר את הרחמים. ולמה? כי "כל קדשיו"
היינו תורה ומצוות שמורים בידך לעולם
הנצחי, ואין אתה מבזבז את שכרם של
ישראל לתיתו להם בעולם הזה. ולכן מרוב
חיבתם "והם תוכו לרגליך", היינו שכפית
עליהם הר כגיגית להורות שיש להם
נשמות קדושות ולא שייך בהו טענת אונס
ומודעה.

ומאחר ד"כל קדושי" הוא שכר תורה
ומצוות הוא בידך, שאין אתה נותן להם
אותו בעולם הזה, הנה בעוה"ז "ישא" ברכה
וטובה "מדברתיך", וכמו שאמרו חז"ל
אע"ג דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, היינו
משום דנצטוו על המצוות על ידי שליח
(משה רבינו ע"ה), ואין כאן חיוב של "ביומו תתן
שכרו". אמנם השכר על מצות "אנכי" ו"לא
יהיה לך" דמפי הגבורה שמעו אותו כל עם
ישראל, כאן יש שכר גם בעולם הזה, משום
קיום מצות "ביומו תתן שכרו".

ולזה אמר הכתוב "ישא" ברונה
"מדברתיך", מאותם מצוות שדברת
עמם בעצמך שלא היה בו דיבור ע"י
שליח. משא"כ שאר התורה "אשר צוה לנו
משה" ולא שמענו מפי הגבורה, יש בהם
רק "מורשה לקהלת יעקב", מורשה מלשון
רישות, שהם רשים משכרם בעולם הזה
שאינן להם בהם שכר כלל אלא רק בעולם
הבא. (מלוקט מה"בן איש חי")

אמרו בשם הגרי"ל דיסקין שפירש בכוונת הפסוק
הנ"ל, אף הוא חובב את ישראל, שהקב"ה מחבב את
ישראל על שקיבלו את התורה, הגם ש"כל קדושי
בידך", פירוש הגם שהיו כל קדושי בידך, היינו
שכפית עליהם הר כגיגית, אעפ"כ ראויים הם לחיבה
זו, הואיל "והם תכו לרגליך ישא מדברתיך", ר"ל
שהם בעצמם רצו גם כן לקבל, שהרי אמרו "נעשה
ונשמע", רק הכפייה היתה שמא יחזרו בהם כשיראו
את האש הגדולה כדאיתא בתוס' (שבת פח, א), על כן
ראוין הם לחיבה זו. (הר צבי - רבי צבי פסח פראנק)

שמחת התורה מדברי הגאון רבי משה שמואל שפירא זצ"ל (מתוך ספר "זהב משבא" מאמרים)
מצות תלמוד תורה היא להבין ולהתענג
בשמחת התורה. [וכן כתב ב"אגלי טל"
בהקדמתו, והביא מסנהדרין נ"ח, "ודבק
באשתו" ולא בזכר, כי על ידי שאינו הנהג
ליכא דיבוק, וכמו כן הדביקות בתורה תבוא
רק עם ההנאה]. כל עיקר מצות תלמוד
תורה הוא השמחה של תורה, כשזוכה אדם
לצורתא דשמעתתא להבין סברא, היא
עיקר המצוה של תלמוד תורה.

... ולא רק מי שזכה לתורה במדרגה גבוהה,
אלא גם לכל אדם באשר הוא יהודי, דיו
אם מכיר את הא"ב של תורתנו להוסיף לו
שמחה, וכמאמר חז"ל על הפסוק "נגילה
ונשמחה בך", בך בתורתך, ב"ך בעשרים
ושתיים אותיות שבה. וכבר ביאר ב"דרך
עץ חיים" על פי הקבלה, שכל אדם שרואה
אות מהתורה, הרי שאור גדול ועליון
זורח ושופע מצורת האותיות על הנשמה,
ואורה הרי זו שמחה, ואורות רוחניים אלו
משמחים את נשמתו. בכ"ב אותיות בלבד
יש די אור בשביל לשמח את הנשמה
ולהיות דבוק ושמח בהקב"ה, זאת היא
כחה של תורה.

היא" - רש"י - עצרתי אתכם אצלי, "עכבו עוד
עמי, קשה עלי פרידתכם", בדרך זו יתכן לומר
כי גם מצדנו נקראים הימים האחרונים של פסח
וסוכות "עצרת" לשון עכוב, היינו, שכל הלימודים
והקניינים הנפשיים שנקנו בנפשותינו במועדי ה'
והתרגלנו בהם כל ימי החג - לא נעזוב אותם גם
בכלות החג, וידוע האימרא על הפסוק "מי יעלה
בהר ה' " לא רק עליה זמנית, אלא "ומי יקום
במקום קדשו" שישאר באותה מדרגה שהתעלה.
וכך מפרש בעל שפת אמת "וקדשתם היום ומחר"
שהקדושה תשאר גם למחר...

♦ "ויזהר האדם מאד ומאד ביום זה של שמיני
עצרת לפשפש במעשיו היטב, כי עיקר מסירת
הגזרי דין של האדם הוא ביום זה, כמבואר בזוהר
הקדוש, שאף על פי שנמסרו הפתקין ביום
הושענא רבא, עדיין לא ניתן רשות להשלוחים
לפעול דבר עד שמיני עצרת, שביום הזה אם
לא עשה תשובה גמורה ואמיתית נותנים רשות
לשלוחים של מעלה שקבלו הפתקין מאתמול,
שיעשו ויענישו כפי מה שכתוב בפתקין".

(יסוד ושורש העבודה יא, טז)

... ועל כולם זכינו לתורה, שהיא כולה
שמחה, כמאמר דוד מלכנו "פקודי ה' ישרים
משמחי לב", ורק היא יש בכחה להעביר את
נטילת הלב לשמחת עולם הזה לשמחה
האמיתית של התורה.
וכמאמר חז"ל בשבת (סג, ב) "שמח בחור
בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותיך והלך
בדרכי לבך ובמראה עיניך", ופריך והא כתיב
"ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם"
ואיך אומר ללכת בדרכי לב ומראה עינים,
ומשני הוא בדברי תורה כתיב. ומבואר,
דדרכי לב ומראה עינים של תורה משמשים
במקום דרכי לב ומראה עינים של עולם
הזה, כי כל מה שיש בעולם הזה, על כל
הנאותיו, יש בתורה, יש דרכי לב ויש מראה
עינים, והכל בהבנת התורה ובראייתה בכתב.
ויתירה מזאת שהיא כולה מעין שמחת
עוה"ב שעליה נאמר "יפה שעת אחת של
קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העולם הזה".

ומי שזוכה לרגע אושר של שמחת התורה
יכול להעיד על כך כי כל עונגיו במשך חייו
אינו שוה לדבר אחד מן התורה, וכבר כתב
רבנו אברהם מן ההר בנדריים דף מ"ח, כי

♦ "וזאת הברכה" קוראים בשמחת תורה, מפני
שעל ידי שמחה בא התקרבות הלבבות ומביא
לידי שלום, וכשיש שלום יש ברכה (מהר"ם מינץ).

♦ הרה"ק ר' שלמה לילי ז"ל אמר בשם זקינו הרה"ק
החידושי הרי"מ זצ"ל שראש השנה ויוה"כ"פ הם
תשובה מיראה, סוכות הוא תשובה מאהבה,
ושמחת תורה הוא שבועה בנקיטת חפץ שיחזיק
בהתורה.

♦ שמחת תורה - אמר הגאון רבי יוסי בער מברסק
זצ"ל משמעה שמחתה של תורה, ללמדך שלא
די לו, לאדם מישראל שהוא שמח בתורה, אלא
שהתורה אף היא תשמח בו.

♦ בהקפות של שמחת תורה היה אומר הגאון
רבי מאיר שפירא זצ"ל הקפות שלנו אינן אלא
משל, אדם מסתובב ומגיע לנקודה שיצא ממנה,
הרי הקפות שלנו עם הספר תורה כבר נמשכות
אלפי שנים, יצאנו עם הספר תורה מארץ ישראל
והקפנו עמה כדור תבל וכה נמשיך להקיף את
העולם עד שנחזור לנקודה שיצאנו ממנה, לארץ
ישראל.

♦ "ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם עצרת

כ' תשרי תקפ"ח: רבי אליעזר ב"ר יצחק פאפו זצוק"ל מח"ס "פלא יועץ" ועוד

רבי אליעזר פאפו נחשב לאחת הדמויות הגדולות והנערצות ביותר בדורות האחרונים, הן בהיותו אחד מגדולי מרביצי התורה, והן בהיותו אחד המיוחד מבעלי המוסר, שרבה היתה השפעתו בכל ערי הממלכה העותומאנית ומדינות הבלקן, ואף בארצות אשכנז מצודתו היתה פרוסה, בשל עריבות לשונו ועוצם השפעתו בדברי המוסר השובים את ליבות הלומדים.

רבי אליעזר פאפו נולד בסאראייבו שהיתה אז במדינת בוסניה - לפי מסורת שידועה בקרב קהילת סיליסטרא נולד רבנו בשנת תקמ"ה - לאביו רבי יצחק שהיה חכם בתורה ובחסידות (כמו שמזכירו בנו פעמים אחדות בספריו, מחייושית תורתו ומהנהגותיו המופלגות). יצויין אחת מהנהגותיו שהביאה בנו רבי אליעזר בספרו המפורסם "פלא יועץ" בערך "חולה" בזה"ל: "ברם זכור לטוב עט"ר אבא מארי זלה"ה כי בכל יום מימי חוליו אמר בקשת לך אלי תשוקתי ושאר וידיים ותחינות של יום הכפורים, ופלגי מים ירדו עיניו, אשרי עין ראתה אלה, ולכל מי שהיה נכנס אצלו היה אומר לו ראו סופו של בשר דם, עין ראתה ותאשרה, אשריו ואשרי חלקו". וכן בספרו "אלף המגן" מביא חידושים משמו של אביו. קהילת סאראייבו היתה אחת הקהילות המפוארות בדורות ההם, ונודעה לשם ולתהלה בישיבותיה המפורסמות ובחכמי התורה שבה. אחד המיוחד מגדולי הדור שכינה פאר כרבה של העיר והטביע בה את חותמו, היה רבנו דוד פארדו זלה"ה בעל ספר "חסדי דוד" על התוספתא ועוד.

את תורתו שאב רבי אליעזר מטובי החכמים שבעיר: מהרב הצדיק רבי אליהו חאיון ואצל רבי משה דאנון שהיה מתלמידי הרב הגדול רבי חיים מוסאפייה שהתפרסם בתורתו ובחסידותו המופלגת, וכן נתעלה רבי אליעזר בתורה ובחסידות ושמו הלך לפניו. בעיר מולדתו סאראייבו הרביץ תורה והעמיד תלמידים, בין תלמידיו נודע לנו הר"ג המפורסם רבי יהודה שלמה חי אלקלעי, שבספרו "מנחת יהודה" מזכירו פעמים אחדות בכבוד וביראה.

הנהגותיו

רבינו מייזג בתוכו תורה וגדולה מחד גיסא, וענוה וחסידות מאידך גיסא, כל ימיו חי חיי פרישות וטהרה, ודבקות בהש"ת כדי לעשות נחת רוח לפניו, בהקדמת ספרו "חסד לאלפים" חלק א"ח מתאר בנו רבי יהודה פאפו את דמות אביו בזה"ל:

"הכל בעומק יראת ה' ולפי רוב היראה והאהבה והדבקות עצום אשר היה פרו"ש מרובה, וכל חשקו וחפצו ומאוויו ורצונו לא היה אלא מתי יבא לידו לעשות נחת רוח ליוצרנו בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאוודו בכל עת ובכל זמן, מדות טובות והנהגות ישרות בדביקה בחשיקה בחפיצה, וכל יסורי עולם הכל כאין לנגד עיניו נגד עשיית רצון הבורא. והפליא לענות בצום נפשו, ומלקיות בכל לילה ולילה שאומרים בהם תחנונים שק ואפר וחרולים וטבילות אפילו פעמים בכל יום, תבר גזיזה דברדא ונחת וטבל וטבילות שלגים וכזאת וכזאת כל אשר מצאה ידו לא הניח דבר קטן וגדול מדרכי החסידות וקדושה והפרישות אשר לא מילא את נפשו מהן. ראה סדר המלקיות שהיה נוהג להלקות בעצמו בכל לילה שאומרים תחנונים בסוף ספרו "בית תפלה" את נועם דבריו היוצאים מן הלב ממשך הבן לתאר "וכאשר פיו פתח בחכמה בדברי מוסר והתלהבות ודבקות היה כנחל נובע וכמעייין המתגבר".

במצות ביקור חולים מצא בה חשיבות עליונה בחייו, וכה הוא כותב בספרו "אורות אליים" עמוד צ"א על

דברי הזוהר חלק ב' דף ר"ג ע"ב: "ואודה ה' אשר זיכני להחזיק במצוה זו לבקר חולים, ובעניי הכינותי נוסח תפלה קצרה ואני משתדל עם החולה שיאמר אותה. [ראה תפלה זו בספרו "בית תפלה"]. הנהיג קופת גמ"ח בקרב בני הקהילה עם סדר ומשטר נכון בתקנות קבועות, ומינוי גבאים שההלוואות יבוצעו אך ורק במשכון ובתנאים מיוחדים, [ראה תקנות והנהגות בסדר קופת הגמ"ח בספרו "דן ידין" עמ' שכ"ג שנדפס בירושלים תשל"ח].

בספריו אין אתה מוצא הסכמות, וזאת ממידת הצניעות המופלגת שהיתה ברבנו, כמובא בספרו "פלא יועץ" (סוף ערך "גאווה"): "והן בכלל אומר אני שהחובר ספר לא טוב לבקש הסכמות, שהרי זה כאומר כבדוני נא, שידוע הוא שהסכמות הם לפאר ולרום את המחבר, ומה יתן אם יאמרו כי גדול שמי, מה יתן ומה יוסיף". עוד זאת מצאנו בו ברבנו, שבגודל ענוותנותו בחר לו להיות מורה צדק בעיר קטנה, כאשר יעץ לעשות כן בספרו "פלא יועץ" (סוף ערך "משפט ודין"): "ועצה טובה קאמיא שיבחר לו המורה לישב בעיר קטנה אפי' יהיו מזונותיה דחוקים כי הלא מצער היא ותחי נפשו ונפשם", עכ"ל. ואכן נאה דורש ונאה מקיים.

מנהיג ומגיד מישירים

בשנים תק"פ-תקפ"א הוזמן לכהן ברבנות בקהילת סיליסטרא מחוז דוברג'ה ובה כיהן עד סוף ימיו. את מיטב זמנו הקדיש לציבור ותיקן תקנות חשובות ומועילות להשכנת שלום בין איש לרעהו ובין איש לאשתו, וכן הזהיר להרבות שלום בין תלמידי חכמים המפלפלים ביניהם בהלכה, ראה את דבריו החוצבים להבות אש בענין זה בספרו "אורות אליים" ד"י"ד במסכת שבת דס"ג על דברי הגמרא שם וז"ל: "אני הגבר ראה עני, בתלמידי חכמים ראיתי מבוכה שמנחזין וחובלים זה את זה בהלכה, ויש שועלים קטנים שמחבלים כרמים ויהיו מלעיבים במלאכי אלקים בשפתי חלקות לשון מדברת גדולות, ויש יד כותבת דברים קשים כגידים על ספרן של צדיקים באין מבין, ומתוך כך רבה קטגוריה בין תלמידי חכמים ובאים לידי שנאה ותחרות וכהנה רעות רבות רח"ל. אי לזאת בניי ידידי השמרו לכם מחטואו בלשונכם ואפילו אם ידברו אליכם קשות, אתם תשיבו במענה רך, ואל יצא מפיהם דבר המצער ומקניט את חברכם, הזהרו בכבוד חברכם כקטן כגדול, וכל שכן כשתבואו לכתוב על איזה ספר השמרו מגחלתן והזהרו בכבודם ותאמינו באמונה שלימה שאם ריק הוא, מכם. והגדר לזה הוא, שמקודם שתנסו ללמוד בחברותא תסכימו בדעתכם בכל תוקף שלא לענות סרה אפילו אם הלומד עמכם יצא מן השורה, ועוד גדר לזה שלא תתקעו עצמיכם לדבר הלכה, ר"ל שאם תאמרו איזה דבר שנראה בעיניכם שהוא הגון וחבריכם רוצים לדחות אותו בקש, אל תחושו לומר קבלו דעתי. וכן כשאתם מתווכחים עם חבריכם ויראה לכם שאינם מודים על האמת, אל תנסו בעובי הקורה להיות חוזר חוזר בדברים הדברים, כי ברוב דברים לא יחדל פשע ולהג הרבה יגיעת בשר, רק תגלו דעתכם פעם אחת השומע ישמע והחדל יחדל, ואין צריך לומר שאין להקשות על הדרש, וכל מה שיאמרו לכם מילי דדרשא תענו מודים מודים, ואפילו אם יהיה הדבר ידוע לכם תענו עצמכם כאילו לא ידעתם. הן אלה קצות דרכי ת"ח המרבים שלום, ישמע חכם ויוסיף לקח כדי שיהיה אהוב למעלה ונחמד למטה". נמצינו למדים את עומק השגתו בטכסיסי ת"ח במלחמתה של תורה ועצותיו הנבונות למנוע מחלוקת שאינה לשם שמים ח"ו.

היה מוכיח בשער ועמד בפרץ ללא חת על כל פרצה בחומת היהדות, ואת זו עשה במקל נועם ומענה רך

על מנת להשיב נפשות אבודות לאביהם שבשמים, וכך משך בדבריו הנעימים היוצאים מן הלב ונכנסים אל לב שומעי לקחו. וכאשר כתב רבנו בספר "פלא יועץ" תוכחות קשות, מיד אחרי זה התחיל לפייס את לב הקורא לבל יפול ברוחו. יצויין בזה דבריו בספרו "פלא יועץ" ערך "מתיקות" הכותב בזה"ל: "מי שלשונו תדבר דברים רכים... איש כזה רוח הבריות ורוח המקום נוחה הימנו ודבריו נשמעין, ומרבה שלום עם כל אדם ועם אשתו ואנשי ביתו, כי מענה רך ישיב חימה, ובפרט בדורות הללו, אין מקבלים מרות, והרגזן לא עלתה בידו אלא רגזנותו... בדרך זה יתנהג הרב עם אנשי העיר, ואיש את רעהו, ואב לבנים והבעל עם אשתו".

על דבריו במעלת התוכחה ציוה גם לבניו וזרעו אחריו שילמדו אותם וילמדו לאחרים. וראה לשונו הטהור מ"ש בספרו "אורות אליים" במסכת שקלים פרק ב': "זאתם בניי וכל זרעי אחרי, כבדוני בזאת ולמדו היטב ובפרט דברי התוכחות והנהגות טובות וצוואות אשר אנכי מצווה אתכם, תשתדלו לדורשם ברבים ושיאמרו עליהם קדיש, אולי אבנה מאיזה אדם שיכנסו דברי באזניו ויהיה לי למשיב נפש... ואם אזכה לחיות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, ממי שאקבל ממנו טובה אשתדל לשלם לו במיטבא ולבקש רחמים עליו, בני ועמי שמעוני ותחי נפשכם", עיין שם באורך.

על מידת הנדיבות וחשיבותה כותב הוא בספרו "פלא יועץ" ערך "נדיבות" וב"אורות אליים" דפ"ד על זוה"ק סוף חלק א'. בין השאר כותב הוא על אדם הקונה סחורה מעני או שמשמרו למלאכתו, אל ידקדק עמו אלא יתן לו יותר בעין יפה, וזוהי צדקה גדולה שאין העני מתבייש ממנו, כי זה דרך משא ומתן, ולא כאותם העשירים שאומרים שהם יודעים לתת בנדיבות במתן צדקה, אולם בעניני משא ומתן מתנהגים עמם בדקדוק עניות ובוזה שגו שגיאה גדולה, וכן אל ימנע אדם מלהשאל כליו או ספריו לכל דכפין על מנת לגמול עמהם חסד, ולא יחוס שמא יפגמו בספריו, כי יש קבלה מקדושים (ספר חסידים ס' תתס"ט) שמי שאינו משאל ספריו, לא ישרו לבניו אחריו ח"ו.

על גודל אהבת ישראל שהיתה בו כקטן כגדול ראה ב"אורות אליים" דקל"ד על ספר ילקוט שמעוני רות תקצ"ט בזה"ל: תצלנה אזנים משמוע עד היכן מגיע עונש מי שאינו מבקש רחמים על דורו שמתחייב כליה רח"ל, ואני עני נהגתי לומר בכל יום - יה"ר מלפניך ה' או"א שתרחס על כל איש ואשה קטן וגדול מעמך ישראל וכו' [עיי' בספרו בית תפלה]. את עוצם מדת רוב אהבתו לעם ישראל מביע הוא בספרו "פלא יועץ" ערך "חוב" בזה"ל: "והנה אני עני יכולני לפטור את כל העולם כולו מן הדין, עפ"י מאי דקי"ל אומר מותר אנוס הוא (מכות ז, ב), ומאחר שדרך איש ישר בעיניו, נמצא שהוא אומר מותר ואנוס הוא, כי מעט נמצא שיהא יודע רבנו ומכוין למרוד בו וכו'".

את מסירותו הרבה על כל נפש יהודית ניתן לתאר מעדות תלמידו הגאון רבי יהודה אלקלעי המספר בספרו "מנחת יהודה" דף יא ע"ב את המעשה הזה בזה"ל: "ושמעתי מפה קדוש עט"ר מורי ורבי כהר"ר אליעזר פאפו זצוק"ל הכ"מ, שבהיותו מורה צדק בעיר סיליסטרא יע"א נתפס ישראל אחד למינות, ורצו לתלות אותו על עץ או שיתנו פדין נפשו אשר יושת עליו. ולא רצו בני הקהילה לתת הסך העצום ההוא, ומורי ז"ל אסף את כל הקהל לבית הכנסת ואמר להם: אמת שאין בידי כעת להכריח אתכם שתביאו אלי את נזמי הזהב אשר באזני נשיכם בניכם ובנותיכם, אבל אני מכריח אתכם שתמכרו את כל ספרי התורה ואת כלי הקדש ותתנו לי את כל הכסף הנמצא בית ה', כי

התורה לא נתנה אלא לישראל, ואם אין ישראל אין תורה, ולכן אין דבר עומד בפני פיקוח נפש. עד שברוב דבריו הקדושים ומליצותיו הטהורות משך את לב העם ונתרצו לתת כופר בעד נפש אחיהם.

אהבת ארץ ישראל תמיד קיננה בלבנו, ותמיד נכספה וגם כלתה נפשו להסתפח בנחלת ה' ציון המצויינת, כמוכא בספרו "אורות אלים" דף צ"ח על דברי זוה"ק ח"ג, וכותב בסוף: "מיבעי ליה למיעבד כל טצדקי ולרוץ כצבי לזכות את נפשו לרב טוב, ולא יעצרוה הגשם, חיבת הממון וחיבת יוצאי חלציו, כי הכל אין נגד חיבת ארץ ישראל", אולם לא זכה רבנו לעלות לארץ ישראל כי נקטף עודנו באיבו.

רבנו זכה לאשה צדקנית וחכמה ומצויינת במדותיה התרומיות, בקיאותה היתה רבה בספרי מוסר שהיו כתובים בלשון לעז. בנה רבי יהודה בן פלא העיד בגודלו עליה כי מור"ר אביו רבי אליעזר פאפו היה נמלך בדעתה בעניני המוסר שבספריו, וכן בכל דבר שבקדושה. (עיין בהקדמה לספרו חסד לאלפים חלק א"ח).

יסופר בזה מאורע המתאר את עוצם קדושתו וחסידותו, ערב שבת אחד נסע הרב מעיר רונא לסליטרה, וחשש הרב שמא תכנס שבת המלכה והוא באמצע הדרך, מה עשה? הפיל תרדמה על העגלון, ואחר שהעגלון היה נוחר מתוך שינה עמוקה, עשה הרב קפיצת הדרך והגיע לבית הכנסת שבעירו בדיוק בעת קבלת השבת. בתקופת כהונתו כרבה של קהילת סליטרה, עברו עליו צרות רבות ומכת דבר ומאמת המלכות. את סבלותיו ותלאותיו מתאר בקצרה בסוף ספרו "יעלזו חסידים" בזה"ל: "וכבר אנכי עשיתי אר"ש על הנסים ועל הנפלאות שהיו בעיר הזאת סליטרה יע"א כאשר דבר היה בעיר, וגם קול מלחמה במחנה, ובחמלת ה' עלינו, מכל צרה הצילנו. ברוך האל המושיע עשינו בבית הכנסת זכר לקרבן תודה, ושלמנו תודות לעושה נפלאות גדולות. וסידרתי נוסח תפלה להודות לשעבר ולהתפלל על העתיד, הלא הם כתובים אצלי וסמכתים בבית תפילות".

כשמונה שנים ישב על כסא הרבנות בסליטרה, במשך כל ימי תקופת רבנותו בקהילת סליטרה לא נפטר אדם עודנו באיבו. שנה לפני פטירתו חלה בחולי כבד, ולשם סגולה הוסיפו לו את השם "יחזקאל" והבריאו. עיין בהקדמת ספרו "יעלזו חסידים"... "כי זה שמי אשר זכו לי שמים בחולתי וחייתי בחולי, באשירה לה' כי גמל עלי". אולם רבנו לא האריך ימים אחרי חולי זה, ולפני פטירתו הודיע לבני קהילתו שמן השמים הודיעוהו באותה שנה שתהיה מנפת חולי רע בסליטרה ושיבחר, או שתגבר ח"ו המגיפה, או שיקבל עליו את הדין למיתה, ומיתתו תהיה כפרה על הקהל. וקיבל הרב על עצמו דין מיתה ולהפטר מן העולם. ובאותה עת אמר שמי שילך על קברו כשהוא טבול במקוה ומתפלל בלב נשבר, יהיה ערב בדבר שתקובל תפילתו. ובאמת ישועות גדולות נעשו לבני אדם שעשו כן; [עיין ספר "מליצי אש" ח"ג מילואים עמוד פ"ט]. רבנו נפטר לבית עולמו בקיצור ימים ושנים ביום כ' לחדש תשרי תקפ"ח. [את הסימוכין לקביעתו על מועד יום פטירתו של רבינו זיע"א ביום

מקור לשם "שמחת תורה"

בגמרא לא מצינו שיום זה נקרא "שמחת תורה", רק מוזכר (מגילה דף ל"א) שביום זה קוראים פרשת וזאת הברכה, ופירשו כמה ראשונים ז"ל שתיקנו לסיים את התורה ביום זה. אבל מצינו שנקרא יום זה כן בתקופה יותר מאוחרת בזמן הגאונים [ברי"ץ ג' יג' סוף הל' לולב, בסדור רס"ג, בתשובת רב האי גאון שהביא הרשב"א בסימן ר"ס], וכן בראשונים [במחזור ויטרי סי' שפ"ג, בתוס' ביצה דף ל' ע"ב ד"ה

כ, תשרי, הוא מפנק אשי של נכדו הרב המקובל ח"ר אברהם עזריאל זצ"ל מאחרוני המקובלים ביישיבת "בית אל", המעתיק רשימת פטירות בני משפחתו, ומצוי הוא בכת"י תחת ידי, וכותב הוא בזה"ל: "תשרי כ' בו, פטי' הרמ"ז [=הרב מור זקני] מהר"ר אליעזר פאפו זצוק"ל בע"ס 'פלא יועץ' ועוד].

כשנכבשה סליטרה על ידי הרוסים, הפקיעו את מקום בית העלמין היהודי בו קבור רבינו רבי אליעזר פאפו זיע"א, במטרה לבנות בשטח זה כנסיה. כאשר פינו את כל השטח נתקלו העובדים במצבתו של הרב הקדוש ולא יכלו להזיזה. דבר זה עוררם לחרטה על מעשיהם והבינו כי איש אלקים קדוש הוא השוכב שם. מסורת אחרת מספרת שאחרי שניסו לעקור את המצבה ממקומה שקעה המצבה יותר באדמה. יציין בזה עדות חיה של אדם שהיה בשנים תש"ז-תש"ט בסליטרה, ומצא את הקבר הקדוש של רבנו זיע"א מכוסה בצמחי בר, והמצבה שקועה באדמה, ומן הכתובת הקודמת נראו האותיות של השורה הראשונה: "הכ"ר חסידא... קדישא... אליע" על קברו של הרב נראתה כעין כיפה עשויה מרשת ברזל, ובצידה הקדמי של הרשת חקוקות המלים: "פ"נ הרב אליעזר פאפו נ"ע". ובצד נראתה הכתובת בזה"ל: "איסטה קבורה איס איג'ה ריינובאר די סיניור יוסף מרדכי פנקאס הי"ו די בידין אין אניו 5673" [קבורה זו נתחדשה על ידי הגביר יוסף מרדכי פנקאס הי"ו מעיר וידין בשנת תרע"ג]. שמש קהילת סליטרה שנלווה עם המבקר הנ"ל סיפר כי ב"ערב יום הכפורים" ו"תשעה באב" מתפללים על קבר זה, וכולם מצביעים כי על יד קברו של הרב קבורה אחת.

לרבנו נולדו שני בנים ושתי בנות. בנו רבי יהודה בן פלא שהוציא לאור את ספרו "חסד לאלפים" על אורח חיים וספר "אלף המגן" דרשות על התורה, ורבי מנחם פאפו ששמר על חיבורו של אביו "יעלזו חסידים" וכתב בהקדמה לספר "בית תפלה". רבנו הביא חידושי תורה משמם בספרו "אלף המגן".

חתנו היה הגאון המקובל רבי אהרן המכונה רבינו עזריאל זצ"ל מח"ס שו"ת "כפי אהרן", ושימש כראש מדרש החסידים "בית אל" בירושלים וראב"ד בה. חתנו השני היה הגביר יצחק פרחי, מזכירו גיסו רבי יהודה פאפו לשבח בהקדמת ספר "חסד לאלפים" על אורח חיים.

ספר פלא יועץ

ספרו זה הוא המפורסם ביותר מכל ספריו, וזכה להיות נפוץ בכל קהילות ישראל, בכך שנתחבב במתק לשונו הטהור של המחבר ובכוחו הגדול לקרב לב הקוראים לאביהם שבשמים. וכמ"ש בהקדמתו לספרו "פלא יועץ" בזה"ל: "וגם אחלה פני כל יודעי דת ודין שיקראו בספר וידרשו מלי ברבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, אולי יתעשת האלקים לי ויעשו דברי פירות". וכה מתאר בנו רבי יהודה בשבח הספר הלז בהקדמת ספר "חסד לאלפים" על או"ח בזה"ל: "ספר החביב והנחמד ספר 'פלא יועץ' אשר לא הניח דבר קטון וגדול במידות ובדיעות והנהגות ישרות אשר לא בא כתו' בספר הקדוש ההוא, ומתוכו ניכר מקצת שבחו של א"א הרב המחבר, אשרי אדם יחזיק בו וקרא בו. וכבר העיד הרב א"א זצוק"ל בי מי האיש החפץ להיות

מזומן לחיי העוזה"ב לקיים מילי דספר פלא יועץ הנז' להיות שלם בכל מדה טובה והנהגה ישרה... וזאת היתה לסיבה אשר אנכי הסיבותי את כינויי לשם בן פלא לי ולזרעי וזרע זרעי עד עולם".

על מגמתו להוציא לאור את ספרו "פלא יועץ" כותב רבנו בהקדמתו לספר "אורות אלים" בזה"ל: "ואגיד לדור כי כל הנעשה דמים מקונטריס זה, הרי הוא קודש לה' להדפיס קונטרסי הנחמד למראה אשר טיפחתי ורביתי בסייעתא דשמיא במוסר ויראת ה' וקראתיו בשם פלא יועץ, ה' יגמור בעדי ויעזרני על דבר כבוד שמו, ויזכני להוציא לאור הדפוס ולזכות את הרבים, אולי אבנה גם אנכי".

ספר זה נדפס בראשונה בחיי המחבר בקושטא תקפ"ד, ולאחר מכן נדפס כשש עשרה מהדורות, בלשון הקודש, בלאדינו, באידיש, ובעברית.

על ערך ספר זה מעיד הגאון החסיד המקובל רבי צבי מיכל שפירא בע"ס "תיקון חצות" שספר "פלא יועץ" לא זו מעל שולחנו תמיד מעוצם חיבתו אליו, (בשם הרה"ח רבי יצחק דוד גוטפארב יצ"ו ששמע מפי בנו הרה"ג המקובל רבי בן ציון שפירא זצ"ל שהיה מחשובי ק"ק "בית אל" בירושלים). אחד מגדולי רבני הונגריה בדור האחרון הגאון רבי עקיבא סופר, שהיה דור רביעי להגאון הגדול חתם סופר זיע"א, היה לומד עם תלמידיו לפני השיעור בקביעות את הספר המוסרי "פלא יועץ", וכן היה נהוג בכמה תתי"ם בירושלים [מפי הר"י גוטפארב יצ"ו].

הרב שמעון סופר אב"ד קראקא כותב בשבח הספר "פלא יועץ" בזה"ל: "פלא יועץ הוא הן במילי דשמיא הן במילי דעלמא... לא נראה כבושם הזה מימים ימימה".

גם הגאון האדר"ת רבה של ירושלים כותב בשבח הספר בזה"ל: "והוא ספר יקר ונחמד להלל מלא חכמה ומוסר מאלף ועד תיו, ודבריו היוצאים מלב טהור גברא עושים פלא ונכנסים בלבבות הקוראים לקרבן לתורה ויראה".

סיפר אחד מגדולי דורנו הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי זצ"ל ששמע מאביו מופת הדור מרן בעל "קהילות יעקב" ולה"ה, שבשעה שבאו מחנכים מת"ת מבני ברק להתיעץ עם אביו, איזה ספר מוסר מומלץ שילמדו עם התלמידים בו, ענה להם שילמדו ספר "אורחות צדיקים" ו"פלא יועץ". ועוד סיפר, שבכתביו יעץ פעמים רבות ללמוד בקביעות בספר הק' "פלא יועץ".

אלו הם יתר ספריו שנדפסו:

אורות אלים - מוסר (שאלוניקי תקפ"ג)

אלף המגן - חידושים על התורה בדרך פרד"ס ומוסר (שאלוניקי תקפ"ח)

חסד לאלפים - בשני חלקים (או"ח - שאלוניקי תר"א, ויר"ד - ירושלם תשל"ז)

בית תפלה - תפלות ומוסרים (בילוגראדו תר"ך) יעלזו חסידים - מוסר, סובב על ספר חסידים (ירושלם תרמ"ג)

חדש האביב - חידושים על כמה מסכתות הש"ס (ירושלם תמ"ג)

דן ידן - דרשות על התורה והמועדים (ירושלם תשל"ח) בכל ספריו אלו הלך רבינו בעקבות רבינו החיד"א זיע"א, היה נוהג לקצר מהם ולשלבם בתוך דבריו. (מתוך ההקדמה לספר "ליקוטי פלא יועץ")

עד, באבן עזרא (בראשית מ"ו כ"ג), בסדר הקבלה להראב"ד ז"ל, בחי' הריטב"א ביצה דכ"ד, ובעוד הרבה ראשונים]. וש"מ שכבר נקרא יום "שמחת תורה" כן בזה"ק (פנחס דף רנ"ו ע"ב) ו"מאי עצרת וכו', ונוהגין למיעבד ישראל עמא חדוא, ואיתקראת שמחת תורה ומעטרין לס"ת בכתר דילה".

טעם לשם "שמחת תורה"

כתב הטור (סי' תרס"ט) "וקורין אותו שמחת תורה לפי שמסיימין המשך בסוף עמוד 4

בספר תורה שאין מוציאים ספר תורה בפחות מעשרה, ולא הותר לרקוד ולספק רק במקום ספר תורה.

כיבוד בהקפות - מכבדים להקיף בספר תורה הגדול ותלמיד חכם קודם, ומקדימין לכבד הכהנים משום "וקדשתו" ואחר כך הלויים, ואחר כך ישראל, ותלמיד חכם הגדול ממנו בחכמה קודם אף לכהן, ובחורים בני תורה קודמין לבעלי בתים, ויש שנהגו בלילה ליתן לבני התורה וביום לשאר העם.

בשמחת תורה כמו בכל יו"ט. וכן מהאר"י ז"ל בפע"ח ושאר הכוונות לא נזכר בריקוד אלא לפני הספר תורה. וכבר נתבאר הטעם דלא גזרו בזה על אין מרקדין, דלפני ספר תורה הוי כתקיעה לפני ב"ד דלא גזרו בה.

ודע דלכולי עלמא אסור לרקוד אף לכבוד התורה רק בשמחת תורה ולא ביום טוב אחר ואף לא בשבועות דזהו רק כשהיו מרקדין לפניו בסיום התורה בשמחת, וכן מבואר בלשון המג"א והפ"ר ש"ס שלט דרך בשמחת מותר לכבודה של תורה, וכלשון המשנה ברורה שם סק"א "וביום שמחת מותר לרקוד בשעה שאומרים קילוסין לתורה משום כבוד תורה". [והטעם בזה ע"פ משנת לעיל דזהו רק לפני ספר תורה משא"כ ביו"ט אחר ואף בשבועות דאין מרקדין לפני ס"ת, וזהו שתלה הדבר בקילוסין לתורה דהיינו שמרקדין לפניו].

ב. פמ"ג ומ"ב סי' שלט סק"ח.
ג. מהרי"ל הל' הוש"ר, וכן המנהג דהקפות רק בבהכנ"ס ברוב עם ולא הותר ריקודין ביו"ט רק לפני ספר תורה.

היתר ריקוד בפני ספר תורה בלבד - לא הותר לרקוד ולספק ביום טוב אלא בשמחת תורה [ולא ביום טוב אחר] בשעה שמקליסין לתורה והספר תורה עמהם. אבל לא הותר בכל היום טוב לרקוד ולספק ושלא בפני הספר תורה. ורבנו הגר"א מיד כשהחזירו הספר לארון הקודש פסק מלרקוד. ואף לכבודה בפני ספר תורה לא הותר בכלי שיר כגון תופים ובפעמונים.

הקפות וריקוד ביחיד - המתפלל ביחיד אינו עושה הקפות

א. כן מבואר בלשון הגאונים ומהרי"ק ורבינו החתם סופר זצ"ל ע"ד המג"א ריש סימן תרסט שהביא רב האי והמהרי"ק כתב "ושם מבואר דדוקא בשעה שאומר קילוסים לתורה", ע"כ. והנה זה פשוט שכולם לא התירו אלא לכבוד התורה בשמחת תורה כמבואר גם במגן אברהם, והחתם סופר בא לומר שלא הותר אלא בעת ההקפות בשעה שאומרים קילוסים לתורה, והיינו בעת שהיו מוציאים ספר תורה ואומרים לפניו דברי קילוסים לתורה הנמצאת לפניו, וכל ההיתר דכבוד התורה הוא בשעה שמרקדין לפני התורה כדוד המלך שהיה מפוזז בכל עוז לפני ה'.

והנה במעשה רב להגר"א איתא דהגר"א היה מרקד בכל כוחו כלפינו אש לפני הספר תורה אבל כשהכניסו הספר תורה לארון לא היה שמח אלא כשאר יום טוב, ויש בזה ביאורים ממרן הגר"י זצ"ל, ראה מעשה רב השלם. ואמנם לעניות דעתי הדברים כפשוטן דס"ל להגר"א כהחת"ס דלא הותר לרקוד ביום טוב אלא לכבוד התורה לפני הספר תורה שאומרים קילוסין לתורה, ורק כשהספר תורה לפניו. ולכן כשהכניסו ספר תורה לפניו איסור ריקוד

המשך מעמ' 3

בו התורה, וראוי לשמוח בסיומה". וכתב הב"י משמ"י דהאור זרוע (סוף סימן ש"ב) שעיקרו של מנהג במדרש (שהש"ר א ט) "ויבוא ירושלים ויעמוד לפני ה' וגו' ויעש משתה לכל עבדיו" (מלכים ג' טו), אמר רבי יצחק מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה.

וה"מטה משה" (סימן תקע"ו) כתב טעם אחר שנקרא שמחת תורה, על שם שבשעה שסיימו ישראל את התורה בא שטן לפני הקב"ה לקטרטג עליהם ואומר ישראל לומדים תורה ואין גומרין אותה, וכי מסיימים אותה אומר לו הקב"ה הלא סיימיה, והוא משיב אעפ"י מסיימיה אין מתחילין אותה, וכשמתחילין אותה ע"י פרשת בראשית משיב לו הקב"ה הלא התחילוה, נמצא שאין יכול לקטרטג על שם זה נקראת שמחת תורה. ובספר מנהגים לק"ק וורמזיא הוסיף על דבריו "כי אנחנו שמחים מאחר שהקב"ה נעשה סניגור לפנינו נגד המקטרטג שלא לקטרטג עלינו".

טעם שקבעו "שמחת תורה" ביום זה

ה"לבוש" (בסימן תרס"ט) הקשה מדוע מסיימין ומתחילין התורה ביום אחרון דסוכות ולא בראש השנה שהוא יום ראשון של השנה. ותיירץ שהוא להטעות את השטן שלא ידע מתי יהיה ראש השנה שהוא יום הדין ולא יקטרטג על ישראל, וכיון שנדחה הסיום והתחלתה דחוהו עד כלות כל הימים טובים, כדי שלא יצטרכו להפסיק בפרשיות של היו"ט, עכ"ל. [והמהרש"א (מגילה דף ר"א ע"ב בח"א) תירץ דלא מתחילים את התורה בראש השנה או בשבת שאחרי ראש השנה לפי המבואר שם בגמרא שיש לקרות הקללות לפני ראש השנה כדי שתכלה שנה וקללותיה, וכבר כתב כן בספר המנהיג אות נ"ג. וע"ע בבכורי יעקב סק"ב].

ועדיין לא התבאר למה שינו קריאת פרשת וזאת הברכה משאר פרשיות שקבעו להם לכל פרשה שבת בפני עצמו, ואדרבה היה צריך

להמתין עד השבת אחרי סוכות כדי שלא לבטל הפרשה של יו"ט. ומצינו טעם לזה בספר המנהיג (אות נ"ה), שכתב שלפי שהיום הוא יום שמחה שנתכפרו עונותינו מהכל, ומתוך דברי שמחה אנחנו רוצים להשלים ולהתחיל ולהיות שכינה שורה עלינו, כי אין השכינה שורה אלא מתוך דברי שמחה.

ובפירושו האברבנאל (פרשת וילך) כתב שמנהג שמחת תורה בימינו נשאר ממה שהיה נהוג בזמן מצות הקהל, שבכל שנה היה גדול הדור קורא בחג הסוכות חלק מן התורה והיה משלים ספר בראשית ושמות ויקרא ובמדבר בשש שנים, ובשנת השביעית היה קורא המלך והיה מסיים את התורה, וע"כ נוהגים שהגדול שבקהל מסיים אותה (עיי' מש"כ בזה בעה"י בפרק י"ח) והוא בעצמו קורא בלי תורגמן לדמיון מעשה המלך בזמן ההוא. וי"ל עוד למש"כ הספורנו (פ' אמור פכ"ג פ' לו) עה"פ ביום השמיני... עצרת היא, שענין העצירה הוא לא בלבד לשבות ממלאכת הדיוט. אלא היא עם זה אזהרת עמידה איזה זמן במקומות הקדש, לעבוד במקומות ההם את הקל יתברך בתורה או בתפלה או בעבודה, להיות יום עצרת שיעצרו במקומות הקודש ותהיה שמחתו שמחה של תורה ומעשים טובים כאמרו (תהילים קמ"ט, ב) ישמח ישראל בעושי.

ומבואר דבשמיני עצרת איכא דין מיוחד לשמוח עם ה' ותורתו יותר משאר ימי החג. דהמהות של עצרת הוא להתייחד עם הבור"ה, וי"ל דע"כ ראו חז"ל לקבוע יום זה לשמחת תורה, והוא המשל לסעודה קטנה שאמרו חז"ל, שהוא יחוד רק עם ישראל, וע"י התורה הוא דבוק בו יתברך ממש כביכול, כמו שביאר ב"נפש החיים" (שער ד' פרק ו' וי'), וכדאיאתא בזהוהר בכמה דוכתי דקודשא בריך הוא ואורייתא חד. וכדאיאתא במדרש רבה (שה"ש א, לב) "נגילה ונשמחה בך", א"ר יצחק בך בכ"ב אותיות שכתבת לנו בתורה. והיינו דהאותיות הם שמותיו של הקב"ה כמש"כ בנפש החיים (שער ד' פרק י"ט). (מתוך ספר "שמחת תורה" להרב צבי ורשנר)